

Катерина ВОЛОЩУК

д-р екон. наук, професор кафедри економіки,
підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»,
м. Кам'янець-Подільський

Юлія ВОЛОЩУК

д-р екон. наук, доцент кафедри економіки,
підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»,
м. Кам'янець-Подільський

ТЕНДЕНЦІЇ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В НОВИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Тінізація фінансово-економічних відносин притаманна як розвиненим країнам, так і країнам, які формують ринкові відносини і є глобальним явищем. Посилення процесів тінізації відбувається у умовах нерозвиненості інституційного середовища, недосконалих механізмів державного регулювання, під час розгортання фінансово-економічних криз, зокрема пов'язаних з війною. Серед спонукальних мотивів є прагнення приховати доходи та мінімізувати сплату податків як бізнесу так і населення, уникнути адміністративного тиску при здійсненні реєстраційних та дозвільних процедур і здійсненні бізнес-процесів, ухилення від забезпечення фінансово-економічної, санітарно-епідеміологічної, пожежної та безпеки праці.

При вимірюванні розмірів та динаміки тіньової економіки використовують різні методи, зокрема прямі та непрямі, індикаторні підходи і статистичного моделювання. У практичній діяльності Міністерство економіки України використовує такі методи: інтегральний, «витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги», монетарний, збитковості підприємств та електричний [1].

Природно, що використання різних методів оцінювання зумовлює різні результати. Про це свідчать дані розрахунків Міністерства економіки України за 2010-2021 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень тонізації економіки України 2010-2021 рр., %

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення; +/-
Інтегральний	36	32	30	30	36	35	33	32	29	27	30	32	-4
За методом «Витрати населення - роздрібний товарооборот і послуги»	30	43	36	35	38	39	3	3	28	25	22	22	-8
За методом збитковості підприємства	34	29	31	31	35	30	25	25	23	20	27	23	-9
За монетарним методом	38	34	30	29	33	33	33	31	32	30	31	33	-5
За електричним методом	36	28	28	30	38	35	31	29	27	25	23	37	11

Джерело: [2]

Так, найбільш стабільну динаміку на рівні 30-34% дають розрахунки за монетарним методом. Коливальну динаміку демонструють величини показника тінізації за методом збитковості підприємств – інтервал розкиду від 20 до 35%. А розрахунки електричним методом до 2021 р. надавали зростаючу динаміку показника, а за всіма іншими понижувальну. Згідно з розрахунками рівень тінізації економіки у 2021 р. за інтегральним

показником становив 32% від обсягу офіційного ВВП, за методом збитковості підприємств – 23%, методом «витрати населення – роздрібний товарооборот» – 22%, монетарним методом – 33%, за електричним методом рівень тіньової економіки становив 37% від обсягу офіційного ВВП.

За оцінками середнє значення тіньової економіки України з 1991 по 2015 р. становило 44,8% і є значно вищим, ніж у країнах ЄС. Мінімальне значення розміру тіньової економіки для України – 36,65%, а максимальне – 57%. У країнах ЄС мінімальне середнє значення розміру тіньової економіки визначено для Австрії (8,93%), максимальне – для Кіпру (30,3%) [3].

Господарська діяльність, що функціонує поза державним обліком та контролем без відображення в офіційній статистиці, є неформальною або тіньовою. За даними Світового банку цей сегмент в світі створює товарів та послуг на \$8-10 трлн щорічно.

Глобально тіньова економіка має різний рівень поширення. Кельнський інститут економіки порахував у США частку «тіні» у формуванні національного ВВП у 2021 році на рівні 7,4%, у Швейцарії – 8,2%, Канаді – 12,8%, Франції – 12,9%, Німеччині – 14,3%, Італії – 23,4%, Польщі – 26,6%, Туреччині – 30,4%, Болгарії – 34,2%. В Україні, відповідно до аналітичної записки Міністерства економіки України «Загальні тенденції тіньової економіки у січні-вересні 2021 р.», рівень тіньової економіки становив майже третину (31%) від обсягу ВВП [4].

Від початку війни 800 підприємств було релоковано з небезпечних регіонів за підтримки держави. На сьогодні 623 підприємства вже працюють на новому місці. Для ще 239 здійснюється пошук підходящої локації або способу транспортування. Понад 650 підприємств, які планували релокувати свої виробничі потужності, відмовились від переміщення у зв'язку з деокупацією територій, на яких вони розташовані. Окрім того, нині деякі підприємства повертаються на попередні місця роботи у зв'язку з покращенням там безпекової ситуації, зокрема, в Харківську, Чернігівську та Сумську область.

Попередньо через рф прямих збитків зазнали щонайменше 109 великих і середніх підприємств України різних форм власності. Загальна сума збитків становить близько 13 млрд доларів.

Економічний фронт є не менш важливим за військовим, адже лише військовим шляхом війну виграти неможливо – має працювати і економіка країни. А це, в першу чергу, бізнес. У 2022 році Україна втримала як військовий та економічний фронт. Вкрай важливо продовжити рух у напрямку Перемоги та економічного відновлення країни. Європейська Бізнес Асоціація буде працювати, аби допомагати та підтримувати бізнес країни, бути його рупором, бути в діалозі з владою та спільно напрацьовувати важливі для країни зміни.

Міністерство економіки поставило за мету за три роки зменшити рівень тіньової економіки до 25%. Згідно Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року чітко вказано на нагальну необхідність розв'язання проблем тінізації економіки. Відбувається напрацювання пропозицій з детінізації економіки у всіх секторах, розроблені окремі точкові заходи, щоб вийти на системні рішення, навіть до запровадження інституціональних змін. Напрямок розвитку у сфері забезпечення економічної безпеки полягає у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки та досягненні визначених за основними складовими економічної безпеки цільових орієнтирів, що деталізуються конкретними завданнями за основними складовими економічної безпеки [5].

З врахуванням наслідків війни для підтримки економічного фронту країни визначені ключові пріоритети розвитку [6]. Першим стратегічним пріоритетом є відбудова пошкодженої інфраструктури, активів, напрацювання відповідної законодавчої бази щодо відбудови шляхом сприяння залученню іноземних інвестицій в Україну та запровадження ефективного механізму страхування інвестиційних ризиків та інших стимулів, залучення глобального бізнесу в країну, ефективного розвитку державно-приватного партнерства, тощо.

Другим пріоритетом є питання євроінтеграції, продовження гармонізації законодавства України з нормами ЄС, сприяння та підтримка бізнесу у виході на європейські ринки, оновлення законодавство в сфері захисту прав споживачів та електронної комерції, захисту персональних даних, запровадження промислового безвізу (підписання Угоди АСАА), тощо.

Третім, безумовно, ефективна взаємодія з органами влади у питанні протидії тіншовій економіці, яка, залежно від сектору, коливається від 25% до 43%, що створює нерівні правила на ринку та заважає прозорому бізнесу рухатись вперед шляхом підтримки чесної конкуренції, рівних, передбачуваних, прозорих умов для всіх учасників ринку, боротьбу з контрабандою, фальсифікатом, протидію незаконній торгівлі підакцизною продукцією, ефективну боротьбу із «сірим» ринком продукції, захист прав інтелектуальної власності, тощо.

Четвертим пріоритетом є сприяння продовженню діджиталізації послуг, контрольно дозвільних процедур в сфері охорони здоров'я, фітосанітарного контролю, діджиталізація всіх процесів митного оформлення, аби звести до мінімуму корупційні ризики та відбудувати систему на засадах верховенства права, прозорості, відкритості, без корупції.

П'ятий пріоритет, дерегуляція та ефективне проведення реформ через суттєве зменшення ролі держави у бізнесі, перегляду інструментів контролю та регулювання на предмет ефективності (наразі в Україні існує майже 1000 інструментів державного регулювання для бізнесу).

Шостий пріоритет, сприяння енергонезалежності та енергоефективності системи країни, яка продемонструвала ефективність децентралізації, важливість енергетичної свободи та необхідність подальшого розвитку сучасної «зеленої» енергетики з передбачуваними та незмінними встановленими правилами.

Перелік використаних джерел інформації:

1. Тіншова економіка. Загальні тенденції. Аналітична записка / Міністерство економіки України, Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. 2020. 14 с. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
2. Загальні тенденції тіншової економіки в Україні у 2021 році. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
3. Medina L., Schneider F. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? IMF Working Papers. WP/18/17. January 2018. 78 p. URL: https://lb.ua/blog/olena_moshenets/523843_rozvitok_ekonomiki_osvita_proti.html
4. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n11>
5. Ключові пріоритети 2023 р. для підтримки економічного фронту країни. URL: <https://news.dtkk.ua/society/economics/81201-kliucovi-prioriteti-2023-r-dlia-pidtrimki-ekonomichnogo-frontu-krayini>